

CÁCH LẬP Ý CỦA BÀI VĂN BIẾU CẢM

I – NHỮNG CÁCH LẬP Ý THƯỜNG GẶP CỦA BÀI VĂN BIẾU CẢM

1. Liên hệ hiện tại với tương lai

Đọc đoạn văn sau và trả lời câu hỏi.

Các em, các em rồi đây lớn lên, sẽ quen dần với sắt, thép và xi măng cốt sắt.

Nhưng, nứa, tre sẽ còn mãi với các em, còn mãi với dân tộc Việt Nam, chia bùi sẻ ngọt của những ngày mai tươi hát, còn mãi với chúng ta, vui hạnh phúc, hoà bình.

Ngày mai, trên đất nước này, sắt, thép có thể nhiều hơn tre, nứa. Nhưng, trên đường trường ta dần bước, tre xanh vẫn là bóng mát. Tre vẫn mang khúc nhạc tâm tình. Tre sẽ càng tươi những cồng chào thắng lợi. Những chiếc dù tre vẫn dướn lên bay bổng. Tiếng sáo diều tre cao vút mãi.

Cây tre Việt Nam ! Cây tre xanh, nhũn nhặn, ngay thẳng, thuỷ chung, can đảm. Cây tre mang những đức tính của người hiền là tượng trưng cao quý của dân tộc Việt Nam.

(Thép Mới, Cây tre Việt Nam)

Câu hỏi :

Việc liên tưởng đến tương lai công nghiệp hoá đã khơi gợi cho tác giả những cảm xúc gì về cây tre ? Tác giả đã biểu cảm trực tiếp bằng những biện pháp nào ?

2. Hồi tưởng quá khứ và suy nghĩ về hiện tại

Đọc đoạn văn sau và trả lời câu hỏi.

Trong các món đồ chơi, tôi say mê nhất con gà đất : một chú trống đẹp mã, oai vệ, với chiếc kèn lá tơi cài vào ức để tạo ra tiếng gáy. Đến bây giờ, tôi vẫn còn cảm nhận được niềm vui kì diệu ấy tái sinh trong tâm hồn, khi nhớ lại buổi sáng sớm, tôi mang con gà ra đứng trước thềm, áp nó giữa lòng bàn tay, đồn hơi đầy ngực, ngửa mặt lên trời và gặp người dần dần lúc hạ giọng, giống y như dáng điệu con gà lúc gáy. Còn gì vui hơn với một đứa bé, khi nó được hoá thân thành con gà trống để đồng đặc cát lên điệu nhạc sớm mai : "Ó... ò... o" ! Bao giờ tôi cũng thử rất lâu để chọn được một con gà đất có giọng trầm ; biết cách bùm hai bàn tay để điều khiển giọng gáy thật sinh động, giống như người nghệ sĩ thổi kèn đồng.

Bây giờ tôi hiểu ra, những đồ chơi trẻ con thời ấy rất hấp dẫn bởi chính tính mong manh của chúng. Chiếc trống lủng tung bị thủng trong chõc lát, con ve bị đứt dây, con gà đất rồi cũng vỡ trên tay đứa bé. Vâng, thử tưởng tượng một quả bong bóng không bao giờ vỡ, không thể bay mất, nó cứ còn mãi như một vật li lợm... Ôi, nếu thế thì còn đâu là quả bong bóng bay ? Đồ chơi trẻ con, đó là nỗi vui mừng khi có được trong tay, và còn là nỗi tiếc nuối khi bong dung bị mất nó. Những con gà đất lần lượt vỡ dọc theo tuổi thơ mãi để lại trong tôi một nỗi gì sâu thẳm, giống như một linh hồn.

(Theo Hoàng Phủ Ngọc Tường, Người ham chơi)

Câu hỏi :

Tác giả đã say mê con gà đất như thế nào ? Việc hồi tưởng quá khứ đã gợi lên cảm xúc gì cho tác giả ?

3. Tưởng tượng tình huống, hứa hẹn, mong ước

Đọc các đoạn văn sau và trả lời câu hỏi.

(1) *Cô vừa đi vừa hỏi tôi :*

– *Bây giờ em đã giải được những bài toán khó, đã làm được những bài luận dài rồi đây. Vậy em còn yêu mến cô giáo cũ của em nữa không ?*

Và khi xuống đến chân cầu thang, cô nói to với tôi :

– *Đừng quên cô nhé !*

Ôi ! Cô giáo rất tốt của em, không, chẳng bao giờ, chẳng bao giờ em lại quên cô được ! Sau này, khi em đã lớn, em vẫn sẽ nhớ đến cô, và em sẽ tìm gặp cô giữa một đám học trò nhỏ. Mỗi bận đi ngang qua một trường học và nghe tiếng một cô giáo giảng bài, em sẽ tưởng chừng như nghe tiếng nói của cô. Em sẽ nhớ lại hai năm ngồi trong lớp học của cô, ở đó, em đã học được bao nhiêu điều bổ ích ; ở đó, em đã bao nhiêu lần nhìn thấy cô mệt nhọc và đau đớn, nhưng luôn luôn theo dõi lớp học, luôn luôn yêu thương mọi người. Cô đã thất vọng khi thấy một em bé cứ cầm sai cây bút khi viết mà không sao uốn nắn lại được ; cô đã lo lắng cho chúng em đến biến sắc mặt khi các vị thanh tra vào lớp và hỏi bài chúng em ; cô lấy làm sung sướng khi chúng em đạt được những kết quả xuất sắc. Lúc nào cô cũng có lòng tốt và dịu hiền như một người mẹ.

Không bao giờ, phải, không bao giờ em lại có thể quên cô được, cô giáo yêu quý của em !

(Ét-môn-đô đơ A-mi-xi, *Những tấm lòng cao cả*)

(2) *Chao ôi, mùa thu biên giới, người và cảnh thật là hết chõ trữ tình. Trên các triền núi láng giềng, nắng hanh như rây bột nghệ, và đá núi lượn chạy như xô bồ những con sóng đời đời không chịu tan. Nhìn sóng đá các triền núi bạn, thấy như biển cả đang vỗ bờ mà sao tự nhiên phim lại mất hẳn đi cái phần lồng tiếng. Ngồi trên núi cao mùa thu, nhìn ra sóng núi từ bờ, cứ thấy nhớ biển, nghĩ về bờ biển. Lũng Cú cao hơn mặt biển khoảng hai ngàn thước và nằm ở vĩ tuyến 23 độ le*

22 phút. *Thẳng buông một quả dọi thả lên tấm bản đồ đất nước treo trên tường, cứ thẳng từ mũi núi này mà đổ xuôi xuống thấu vào vùng lầy phù sa đen chõ vĩ tuyến 8 độ rưỡi* gì đó, thì là đúng mũi Cà Mau đó rồi. *Ở đây rừng của lâm nghiệp bảo vệ rừng ngày càng lấn núi,* và trong chõ tít tấp chân trời Cà Mau kia thì đất càng ngày càng lấn biển. Tổ quốc ta ngày càng xanh vui và ngày càng cao lớn mãi lên. *Ở đây chim hoạ mi rất nhiều.* *Ở trong mũi biển xa xôi Cà Mau* thì cá múa trong lòng rạch, lòng kênh. Anh Sáu tập kết ra Bắc bảo tôi rằng đi trên cát cho giỏi, cát không níu được chân mình lại thì đi vã bộ nửa ngày mới qua thấu xóm mũi biển. Và chõ xóm Ông Trang tận cùng Cà Mau, có bà mẹ chiến sĩ lúc nào cũng đầy một sân tôm khô và bong bóng cá đường để dành cho bất cứ người yêu nước nào. *Ở trong ấy, cá thành ra một thứ chim bay ngược lên cành được lòng kênh.* Lòng kênh là một hành lang được, chiếu thẳng ống nhòm ra thì thấy đầu đàng kia hành lang, cù lao Hòn Khoai nhấp nhô như một tinh thể nhỏ đang bơi bơi về đất liền quê mẹ. Châu cha, hôm nào đất nước yên hàn, tôi nghĩ rằng mình phải có những chuyến tàu bay trực thăng tốc hành đi thẳng từ mũi Cà Mau ra mũi Lũng Cú, cứ chiếu thẳng hướng Bắc mà đi, rồi đổ xuống cái vật núi Lũng Cú đang bốc khói lam chiều này. Bà má Nam Bộ muốn trồng cây được ở bờ Hồ Kiếm, xin má cứ đem trồng; nhưng tôi muốn người Cà Mau ra thăm chõ xa cao nhất miền Bắc hãy đem tới Lũng Cú đây ít tôm ít cá, và một cái lồng áp đã đượm cháy sẵn mấy hòn than được.

(Theo Nguyễn Tuân, *Mõm Lũng Cú tột Bắc*)

Câu hỏi :

- a) Trí tưởng tượng đã giúp người viết bày tỏ lòng yêu mến cô giáo như thế nào ?
- b) Việc liên tưởng từ Lũng Cú, cực bắc của Tổ quốc tới Cà Mau, cực nam Tổ quốc đã giúp tác giả thể hiện tình cảm gì ?

4. Quan sát, suy ngẫm

Đọc đoạn văn sau và trả lời câu hỏi.

U tôi đã đi ngủ từ lâu. Nhưng tôi buông bút, nhìn ra bốn bên, chõ nào cũng thấy bóng u. Cái bóng đen đùi, hoà lẫn với bóng tối, vẽ nên một khuôn mặt trắng trăng với đôi mắt nhỏ, lòng đen nhuộm một màu nâu đồng. Cái bóng mơ hồ yêu

dấu ấy đứng bên cạnh lớp lớp những ngày tháng ngâm ngùi đói khổ, những năm này năm khác qua đi trong cơn tháp thóm đợi chờ dài dặc mang ngắn nước mắt và tiếng thở dài. Người ta, nhiều lúc nhàn, quây quần bên cạnh người thân, nhưng không mấy khi lại tì mỉ vấn vơ mà nhìn ngắm những người yêu mến của ta. Cho nên thỉnh thoảng tôi sực nhớ, tôi chợt nhìn u, tôi bỗng giật mình, tôi ngờ như người ngồi trước mặt đây không phải là u tôi. Có đâu u tôi lại thế kia. Tóc đường ngôi của u tôi lốm đốm, rung, chỉ còn lưa thưa. Lúc u tôi cười, nếp nhăn ở đuôi con mắt nheo lại, xếp lên nhau, đến khi hết cười cũng còn hằn những vết rạn khía quanh xuống hai bên gò má. Hàm răng trên của u tôi hổn khuyết ba lô đã mẩy năm nay. U tôi già đi từ bao giờ? U tôi đã già đi lúc nào? Tôi thực không hay.

(Theo Tô Hoài, Cỏ dại)

Câu hỏi :

Qua đoạn văn, em thấy sự quan sát có tác dụng biểu hiện tình cảm như thế nào ?

Ghi nhớ

- Để tạo ý cho bài biểu cảm, khởi nguồn cho mạch cảm xúc nảy sinh, người viết có thể hồi tưởng kỉ niệm quá khứ, suy nghĩ về hiện tại, mơ ước tới tương lai, tưởng tượng những tình huống gợi cảm, hoặc vừa quan sát vừa suy ngẫm, vừa thể hiện cảm xúc.
- Nhưng dù dùng cách gì thì tình cảm trong bài cũng phải chân thật và sự việc được nêu ra phải có trong kinh nghiệm. Được như thế bài văn mới làm cho người đọc tin và đồng cảm.

II – LUYỆN TẬP

1. Tập lập ý bài văn biểu cảm theo các đề sau :

- a) Cảm xúc về vườn nhà.
- b) Cảm xúc về con vật nuôi (con bò, con chó, con mèo,...).
- c) Cảm xúc về người thân.
- d) Cảm nghĩ về mái trường thân yêu.

2. Gợi ý về cách lập ý cho một số đề :

a) Lập ý cho đề *Cảm xúc về vườn nhà* :

– Xác định, hình dung khu vườn nhà em từng có, đang có hoặc mơ ước có ; xác định vị trí trong không gian, thời gian của người viết đối với vườn nhà. Điều này sẽ quy định cảm xúc của bài. Nếu ở xa thì hoài niệm về vườn nhà.

– Em có thể miêu tả khu vườn rất gắn bó với đời sống của gia đình em (hiện tại hoặc lâu đài). Nếu thiếu nó, cuộc sống của gia đình em sẽ ra sao ? Em có thể nghĩ đến công lao, ý nguyện của người tạo lập khu vườn mà bày tỏ lòng biết ơn. Nếu chẳng may phải bán vườn cho người khác thì tỏ lòng nuối tiếc...

b) Lập ý cho đề *Cảm xúc về người thân* :

– Xác định người thân định viết là ai và mối quan hệ thân tình của mình với người đó.

– Hồi tưởng những kỉ niệm, ấn tượng mình đã có với người đó trong quá khứ.

– Nêu lên sự gắn bó của mình với người đó trong niềm vui, nỗi buồn, trong sinh hoạt, trong học tập, vui chơi, ...

– Nghĩ đến hiện tại và tương lai của người đó mà bày tỏ tình cảm, sự quan tâm, lòng mong muốn, ...